

Ånde verdenen i den moderne verden

Om den samiske noaidekunsten i nyere tid

Illustrasjon av runebomme av Kirstin Biti Johansen

Pia Kristine Larsen Wickstrøm og
Emilie Madelen Biti-Jessen
02.04.2019

Forord

I forbindelse med at vår skole ble plukket ut til å delta på Holbergprisen i skolen så har vi valgt å gjøre en undersøkelse innenfor temaet samisk kultur og sjamanisme. Temaet i undersøkelsen har gjort at prosessen og arbeidet har vært interessant for oss. Dette prosjektet kunne vi ikke ha fullført uten den hjelpen vi fikk underveis. Våre lærere, Roger og Marte, må vi takke så mye for å ha hjulpet oss gjennom prosessen. Vi må også gi takk til vår forskerkontakt Bjarge Schwenke Fors ved universitetet i Tromsø, som har hjulpet oss med veiledning og kommentarer. Vi vil også takke Kirstin Biti Johansen for tillatelse til å bruke hennes illustrasjon av en nord-samisk runeemme. Til slutt vil vi også gi en stor takk til informantene Esther Utsi, Kirsti Jerijärvi og Heidi Persdatter Greiner Haaker som har bidratt i denne undersøkelsen med sine tanker og kunnskaper.

Innhold

Innledning.....	3
Problemstilling.....	3
Bakgrunn	4
Om den samiske naturreligionen og regionens religiøse historie.....	4
Om nyreligiøsitet og nysjamanisme	5
Metode.....	6
Informantene og intervjuprosessen.....	6
Feilkilder.....	7
Forskningsetikk	7
Analyse av datamateriale	9
Redegjørelse av intervjuene.....	9
Informant 1.....	9
Informant 2.....	9
Informant 3.....	10
Funn, diskusjon og refleksjon.....	11
Konklusjon.....	13
Bibliografi	15

Innledning

Ifølge ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter har urfolk en rett til å kunne bevare og videreutvikle sin egen kultur.¹ Denne konvensjonen bemerket blant annet at urfolks verdier, tradisjoner og perspektiver i mange tilfeller hadde blitt undergravd i møte med assimilering. Den anerkjenner også at urfolks kultur og tradisjoner er med på å berike mangfoldet blant mennesker. Norge ratifiserte denne konvensjonen i 1990.² Sjamanisme er en tradisjon i og en del av den samiske kulturen, og dermed verdt å bevare og respektere. Hvordan denne tradisjonen har utviklet seg og eksisterer i dag er fokuset i denne oppgaven.

Vårt forskningsprosjekt handler om noaidekunsten og samisk sjamanisme, med et fokus på dets eksistens i moderne tid. Målet for oppgaven er å skaffe informasjon om og etablere forståelse for noaidekunsten og sjamanismen som er i dag. Vi har gjennomført intervjuer med tre personer som har tilknytning til dette området: Esther Utsi, Kirsti Jerijärvi og Heidi Persdatter Greiner Haaker.

I denne oppgaven vil vi først gjøre rede for bakgrunnen for temaet og problemstillingen, samt den gamle samiske religion og litt om historien som kan forklare dagens situasjon i det samiske miljøet. Deretter vil vi redegjøre for valg av metode, eventuelle begrensninger og selve innsamlingen av datamateriale. I tillegg vil vi også diskutere forskningsetikk, og hvordan det er relevant for vår oppgave. Etter dette vil vi presentere våre funn og diskutere informasjonen i forhold til problemstillingen, konkludere og reflektere over forskningsprosjektet.

Problemstilling

Vi er opptatt av hvordan de gamle samiske tradisjonene lever videre i dag, og spesielt da den samiske sjamanistiske tradisjonen og religionen. Vi ønsker å undersøke hvorvidt disse tradisjonene eksisterer i dag, hvordan den eksisterer og i hvilken grad dette er slik det ble praktisert tradisjonelt. Vår problemstilling er: *Hvordan eksisterer noaidekunsten i moderne tid, og i hvilken grad bevarer den tradisjonene fra den opprinnelige samiske sjamanismen og religionen?* Vi valgte dette forskningsspørsmålet fordi vi begge hadde en interesse for dette området, og ville lære mer om samisk kultur og historie, samt sjaman- og noaidekulturen i moderne tid.

¹ (The General Conference of the International Labour Organisation u.d.)

² (ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter 2018)

Bakgrunn

Om den samiske naturreligionen og regionens religiøse historie

Den tradisjonelle samiske religionen, *noaidevuohta*, er blitt kategorisert av mange som en sjamanistisk religion.³ Den samiske sjamanen er kalt *noaidi* (nordsamisk). En noaidi kunne bruke *goaavddis*, trommen, for å reise til en annen verden ved å løsrive en del av sjelen fra kroppen i en fremkalt transe. Noaiden kunne da hente informasjon om fjerntliggende steder, se inn i framtiden og kontakte gudene og de døde gjennom disse reisene. En noaide hadde *noaidegázzi*, som var medhjelpere i utøvelse av *noaidevuohta* og kunne tolkes som avdøde noaider eller slektninger. De kunne også helbrede sykdom. En annen evne noaiden hadde var evnen til å ganne og å løse opp gann, som er en slags forbannelse. Noaiden hadde også en funksjon som opprettholder av moral for folket. Tittelen noaide ble hovedsakelig brukt om menn, men både kvinner og menn kunne være noaide og i nyere tid har denne tittelen også blitt brukt om kvinner. Det er likevel slik at man muligens ikke har mye informasjon om potensielle kvinnelige noaider i den gamle tradisjonen, ettersom at de som dokumenterte samenes religion og samfunn var fra en kultur der bare menn kunne være for eksempel prester, altså en åndelig leder. Ifølge Anders Poulsen, en noaide fra Utsjok/Varanger som ble anklaget for «ugudelig trolldomskunst» i 1692, lærte han noaidekunsten fra sin mor.⁴

Det er ukjent når de første kristne misjonærene siktet sitt arbeid mot samene, men på 1200-tallet ble det bygd kirker i Ofoten, Lenvik og Tromsøya.⁵ Utenom å nå de religiøse målene har misjonen bidratt til å tjene statens interesser, ved å underbygge krav om skatt, myndighet og styresmakt. Kirkene som ble bygd i området hadde ikke bare til hensikt å konvertere samene til kristendom, men også å markere at området var en del av det norske samfunn. Det kom flere oppfordringer fra monarker, blant annet dronning Margrete, om at samene skulle gå over til kristendommen. Mange vil hevde at den gamle samiske religion var i oppløsning innen 1700-tallet, men at noen trekk av religionen har levd videre. På 1700-tallet var misjonstiltakene eskalert fra tidligere forsøk, ved hjelp av rettslig forfølgelse og konfiskering og ødeleggelse av gjenstander og steder viktige for praktisering av religionen.⁶ Det er fortsatt slik at en folketro og en tro på folkemedisin har overlevd, og at noaider har etterkommere som fortsetter den gamle tradisjonen – men da tilpasset kravene for tiden og fra kristendommen.

³ (Solbakk 2007) s. 143-165

⁴ (Solbakk 2007)

⁵ (Aarseth 1979)

⁶ (Vorren 1968)

På 1500- og 1600-tallet var trolldomsprosessene i gang, og Finnmark hadde et stort antall personer anklaget, og i flere tilfeller henrettet, for trolldom og magi. Et betydelig antall av de som ble anklaget for trolldom i Nord-Norge var samisk, eller av samisk bakgrunn.⁷ I sin bok *Dømt til ild og bål* skriver Liv Helene Willumsen at det var en oppfatning av samene som et trolldomskyndig folk, og at Finnmark dermed fikk et slikt rykte og det ikke bare ble begrenset til den samiske befolkningen.⁸ De som ble beskyldt for trolldom ble ofte anklaget for og tvunget til å innrømme at de hadde inngått en pakt med djevelen. Den tradisjonelle betegnelsen *noaide* ble brukt som et skjellsord og de ble beskyldt for å dyrke djevelen, og derfor ble det gjerne brukt andre titler som *guvllar*, *buorideaddji* (helbreder), *diehtti* (en som er kyndig), *čalbmegeaidi* (synkverver) og *lávvi* (venn) for de som fortsatte sin virksomhet.⁹ Anders Poulsen, som tidligere referert til, ble i 1691 fengslet for å ha eid en runeemme og brukt denne til å praktisere ugudelig trolldom.¹⁰ Runeemmen hans ble konfiskert, og er en av 70 runeemmer man vet er bevart. Poulsens praktisering av sjamanisme var knyttet til kristendommen, og han brukte blant annet lesning av Fader Vår i forbindelse med bruk av runeemmen.¹¹

Om nyreligiøsitet og nysjamanisme

Nysjamanisme anses i dag som en gjenopptagelse av den tradisjonelle sjamanismekunsten. Den har blitt betraktet som en del av den nyreligiøse bevegelsen ved at enkelte praktiserende forholder seg til et sjamanistisk verdensbilde der guder og parallelle verdener er sentrale.¹² Sentralt for nysjamanisme er praksisen trommereise, som brukes som et middel der personen kan reise innover i seg selv, møte åndelige vesener eller oppnå andre religiøse erfaringer. Nyreligiøsitet er et fenomen som har vokst i vesten. Fenomenet går ut ifra bevegelser innen nye religiøse praktiseringer som tar utgangspunkt i gamle religioner og religiøse praksiser.¹³ Enkelte av de nyreligiøse bevegelsene tar utgangspunkt i naturreligionene og inneholder gjerne trekk fra de gamle naturreligionene. Sjamanisme, som ofte er knyttet til naturreligionene, har dermed også blitt sentralt i noen disse religionene.

⁷ (Hagen 2018)

⁸ (Willumsen 2013)

⁹ (Solbakk 2007) s. 143-165

¹⁰ (Willumsen 2013)

¹¹ (Willumsen 2013)

¹² (Winje 2013)

¹³ (Romarheim og Winje 2018)

Metode

I denne oppgaven har vi valgt å bruke kvalitativ metode for å innhente informasjon, slik at vi kan få svar på problemstillingen vår. Kvalitativ data kan ikke telles eller måles, men er beskrivelser og kan knyttes til opplevelser og folks forståelse av disse opplevelsene.¹⁴ Med kvalitative metoder prøver man å forstå hvordan mennesker og samfunnet påvirker hverandre, og kan gå dypere inn i temaet enn med kvantitative metoder. Eksempler på kvalitative metoder er blant annet deltakende observasjon og intervju. Vi valgte å gjennomføre intervju. Dette gjorde vi fordi vi ville ha en bedre forståelse for de personlige opplevelsene til enkeltindividene, spesielt siden tro gjerne er nært tilknyttet personlig identitet og gjerne derfor et sensitivt og nyansert tema. I tillegg er denne gruppen ikke en majoritet i befolkningen, og det ville derfor vært vanskelig å få svar på våre spørsmål ved hjelp av kvantitative metoder. Samtidig må man også ta hensyn til at noen få individer ikke kan representere alle som er en del av denne gruppen, og man må ta i betraktning at man muligens kan ende opp med informanter som skiller seg ut fra majoriteten i den gruppen vi ville ha innsikt i. Vi bestemte oss for å ha semistrukturerte intervjuer, der vi før intervjuet formulerte noen spørsmål vi ville ha svar på i intervjuet i en intervjuguide og stilte oppfølgingsspørsmål underveis.

Informantene og intervjuprosessen

Vi gjennomførte intervju med 3 personer. Vi kom i kontakt med informantene ved hjelp av felles bekjente, og vi sendte enten e-post eller melding om de var interessert i å bli intervjuet. Vi inkluderte informasjon om hva forskningsprosjektet skulle omhandle, hva informasjonen skulle brukes til og vi informerte om at det var en mulighet til anonymitet. Vi fikk svar fra 3 av de 5 vi kontaktet. De informantene vi intervjuet ønsket ikke å forholde seg anonyme, og både Utsi og Haaker har før vært i offentligheten om sin tro og praktisering.

Vår første informant er Esther Utsi, fra Tana. Utsi er næringsutvikler, healer, og bruker elementer fra samisk sjamanisme. Hun vil ikke beskrive seg selv som samisk sjaman, ettersom hun ikke vil gi seg selv en tittel med slik autoritet. Tidligere har Esther Utsi blant annet vært med på et innslag av *Norge Rundt* i 1998 og i en episode av *Natta Norge* i 2015. Vår andre informant er Kirsti Jerijärvi. Hun er klarsynt, healer og har en tilknytning til det samiske. Tredje og siste informant er Heidi Persdatter Greiner Haaker. Haaker beskriver ikke

¹⁴ (Moan, Molteberg og Bakkerud 2009)

seg selv som noaide, men bruker tittelen kun fordi det er det hun blir kalt av andre. Hun er samisk politiker og tidligere sametingsrepresentant. Haaker er åpen om sin praktisering, og har en blogg der hun skriver om sine tanker og erfaringer.

Intervjuprosessen startet ved at vi formulerte noen spørsmål som utgangspunkt, samtidig som vi kontaktet mulige intervjuobjekter. Ikke alle vi kontaktet svarte, og vi fikk svar fra tre personer. Vi avtalte tid og sted til intervju med informantene etter å ha informert dem om prosjektet og deretter utførte vi intervjuene en etter en. En av intervjuene ble utført over telefon, og de resterende på avtalte møteplasser. Det ble en utsettelse på en av intervjuene, men dette løste seg raskt.

Feilkilder

Ved en undersøkelse slik som dette kan det dukke opp flere mulige feilkilder. En mulig feilkilde kan være at spørsmålene som blir stilt til informantene kan tolkes feil av informantene, eller at spørsmålene endres underveis. Ved en endring av spørsmålene kan det bli stilt forskjellige spørsmål til de ulike informantene, noe som igjen kan gi ulike svar eller føre til at informantene ikke gir informasjon om de samme områdene og at man ikke får perspektivene til alle informantene rundt noen spørsmål. En annen mulig feilkilde kan være at tematikken i undersøkelsen, sjamanisme og noaidekunst, kan bli oppfattet som vanskelig eller ukomfortabelt tema å snakke om. En lang og delvis tung historikk kan gjøre at dette for enkelte er vanskelig å snakke om på en fullstendig åpen og ærlig måte. I en slik undersøkelse må en ha i betraktning at informanter kan velge å ikke være helt åpen, ettersom dette temaet kan være ubehagelig eller ikke oppfattet som akseptabelt. Resultatet i undersøkelsen kan også påvirkes av at det ikke finnes én bestemt fasit for noaidekunsten og samisk sjamanisme, og man må tenke på at våre informanter derfor ikke kan svare for alle innenfor denne gruppen. En siste aktuell feilkilde er om vi kan stole på at informantene gir oss informasjon som er sannferdig, altså om dette er deres faktiske meninger og deres tro.

Forskningsetikk

I forskning er det viktig å opprettholde etiske normer, og derfor er en rekke forskningsetiske retningslinjer man må følge når man driver med forskning. I forskning på man ta hensyn til de som deltar i forskningen, ha en grunnleggende respekt for menneskeverd, og respektere

personvern, frivillighet og integritet.¹⁵ De som deltar i forskningen skal bli informert om formålet til forskningen, hvordan informasjonen skal bli brukt og hva følgene til å delta på forskningen kan være. Det er også viktig at det er informert og fritt samtykke, uten press til å delta på noe de ikke ønsker. Forskerne har også et ansvar for å prøve å unngå at alvorlig skade eller belastning blir påført forskningsdeltakerne. Å respektere deltakernes verdier og holdninger er også viktig i forskning. I vårt forskningsprosjekt er det spesielt viktig å forsikre at informantene ikke blir krenket.

For å prøve å forsikre at deltakerne kunne gi informert samtykke har vi informert informantene om forskningsprosjektet, hva det går ut på og hva vi ville finne ut, og om hvordan informasjonen skulle brukes. Dette har vi gjort både når vi først kontaktet dem og rett før intervjuet. Det ble også spurt om samtykke når det gjaldt opptak av intervjuene. I tillegg har vi også gitt informantene muligheten til å lese over rapporten når den ble ferdig, slik at de hadde mulighet til å vite hvordan informasjonen de har gitt har blitt brukt i rapporten. Dette forsørger også at de ikke blir feilrepresentert, og at de har muligheten til å si ifra i det tilfelle de vil endre noe eller trekke seg.

Det må diskuteres om noe i forskningsprosessen som på noen måte kan komme til skade for informantene eller andre relaterte personer. Dette temaet er et sensitivt tema, særlig på grunn av mulig fiendtlighet mot samisk kultur og folk. Informantene ble spurt om de ville forholde seg anonyme, men ingen av de tre vi intervjuet sa de ville være anonym. Informant 1 og 3 har før vært i media relatert til dette temaet og for Informant 2 er det ikke en hemmelighet at hun er en del av denne gruppen. For å sørge for at informantenes privatliv blir opprettholdt har vi unngått å gjengi informasjon som er privat og ikke er relatert til vår problemstilling.

Det er også viktig å informere om mulige interessekonflikter. Vi har begge samisk bakgrunn og kommer fra Finnmark. Det er likevel slik at vi ikke er en del av gruppen som undersøkes, i og med at vi ikke praktiserer noen lignende sjamanisme.

¹⁵ (De nasjonale forskningsetiske komiteene 2016)

Analyse av datamateriale

Redegjørelse av intervjuene

Informant 1

Esther Utsi forteller i sitt intervju om hennes erfaring og tanker om noaidekulturen. Utsi vil ikke kalle seg selv en sjaman. Tilnærmingen til det åndelige er noe som kommer naturlig etter hvert som en utvikler seg selv, forteller Utsi. Fra barndommen fikk hun høre historier om ånde verdenen og beskjeder fra hennes far og andre reindriftseiere. Det er denne arven fra sin far hun tror på og fører videre. Hun forteller at hennes praktisering skiller seg litt fra det vanlige. Hun kan bruke evnene til å helbrede og hjelpe andre, men også til å utvikle seg selv og sine omgivelser, noe som er viktig i hennes hverdag. Hun forklarer at hun har en rasjonell del fra sin mor og med bakgrunn som næringsutvikler, og en del, fra sin far og hans fortellinger, som er i kontakt med ånde verdenen, der hun får hjelp fra ånde verdenen og hjelpere. Hun sier det er viktig å utvikle begge sider av seg selv, for å kunne se en helhet og bruke hele sitt potensial. Utsi forteller at hennes praktisering ikke har en vanlig religiøs tilknytning, men at hun tror på reinkarnasjon. Hun tror på en gud som representerer det høyeste potensialet i en selv. Hun mener at utviklingen av sjamanismen er litt som en skole, der man lærer jo mer man erfarer. Den lærdommen hun selv har erfart er med å utvikle måten hun jobber på, for eksempel ved å drive næringsbedrift ved hjelp av hjelpere.

Utsi jobber også med at folk skal være ærlig med seg selv, slik at de kan følge en god vei både i den fysiske verden og i den åndelige. Hun forklarer at hun fungerer som kanalen mellom personen og ånde verdenen. Utsi forteller at hun opplever mye interesse i forbindelse med sjamanisme og hun synes det er fint å lære andre at dette er kunnskap alle kan ta til seg. Hun sammenligner kunnskapen med et bibliotek, der en kan få kontakt så lenge en er åpen for det. Hun forteller at man ikke må bekymre seg for kunnskapen har vi allerede, egne prosjekter er utviklet ved å ta imot kunnskap fra hjelpere. I framtiden vil folk jobbe forskjellig, der noen vil arbeide mer tradisjonelt og andre mer slik som hun selv. Hun håper at man i framtiden ikke skal trenge healere eller leger, men heller innse at mennesker har alt de trenger i seg selv. Hennes arbeid med andre går ut på å få de til å bli uavhengig av å ringe til henne eller leger. I framtiden tror hun at det vil bli en større åpenhet og at folk kan bruke egne evner selv.

Informant 2

Kirsti Jerijärvi forteller i sitt intervju om hennes tro og evner, om forskjellene fra gammel tradisjon og om bruken av samisk sjamanisme i moderne tid. Da hun var barn fikk hun

forvarsler og så ting. Hun sier hun har en tro på et parallelt univers, lik den gamle samiske troen, og reinkarnasjon. Hun forteller at det på den andre siden er de som har gått over og personer som en har kjent i livet, de hun kaller engler og forklarer er hjelpere, og de hun kaller erkeengler – som er fra øverste hold. Hun sier hun tror at alt kommer fra samme kraft, uansett religion, og at hun ikke separerer englene og for eksempel den gamle samiske gudinnen Sáráhkka. Hun legger vekt på at det er viktig å være i balanse, og å ikke bli «for» spirituell og dermed miste bakkekontakt.

Jerijärvi er ikke en del av noen organisert religion, men at hun forteller at hun tror på det gode, energien i naturen, en åndelig kraft og mennesket. Hun legger også til at religion før har blitt misbrukt for å undertrykke folk. Hun forteller at hun kan føle hvordan folk har vondt, har et klarsyn, kan ta kontakt med den andre siden og få beskjeder fra avdøde eller det hun kaller «øverste hold». Hun sier det hun praktiserer handler om energi, og at denne energien kommer via henne når hun holder på med dette. Jerijärvi sier hennes oldemor hadde evnen til å stoppe blod, men at dette ikke var noe man snakket høyt om. Hun sier disse evnene er de samme de samiske noaidene hadde før i tiden, og sier en av forskjellene mellom dagens praktisering og den tradisjonelle er noaidens status og plass i samfunnet. Selv reklamerer hun ikke for disse evnene, og mener at de som trenger hjelp vil finne henne. Hun sier folk er mer åpen for slikt som dette nå for tiden, og peker på at folk er mer mottakelig for ting som «mindfulness» og yoga. Jerijärvi er kritisk til kommersielt bruk av evner lik hennes, og synes dette er et misbruk av evnene.

Informant 3

I intervjuet forteller Heidi Persdatter Greiner Haaker om hvordan hun oppdaget evnene sine, hvordan hun bruker dem for å hjelpe andre, hva hun tror på, hvordan hun oppfatter og hva hun synes om holdningene til samisk sjamanisme i dag. Hun sier hun kaller seg ikke noaide selv, men at det er det de hun hjelper kaller henne. Hun oppdaget evnene sine i barndommen, hvor hun hadde opplevelser hvor hun reiste ut fra kroppen under traumatiske opplevelser. Hun forteller hun har gått i opplæring hos Ailo Gaup, og har i tillegg vært hjelpelærer hos Gaup. Haaker forteller at hennes praktisering er en blanding av kristendom og en tro på naturkreftene. Hun sier hun bruker blant annet helbredelse, å løse opp gann, trommereiser, m.m.

Når hun ble spurt om hvordan hun tror det skiller seg fra tradisjon, peker hun på at noaiden hadde en annen status og rolle i samfunnet før i tiden. Om holdningene til den samiske

sjamanismen i dag forteller Haaker at det er stor interesse for det, men at det er fremdeles folk som ikke vil at hun skal snakke høyt om det. Hun sier det er mange som tar i bruk noaider eller helbredere i det samiske miljøet, i tillegg til en fastlege. Haaker sier hun har erfart at folk har bedt henne om å ikke snakke om hennes praktisering offentlig, blant annet etter å ha snakket om det på Sametinget. Hun sier at det kan være fordi mange samer er redde for å bli gjort narr av, bli sett ned på som folk og ikke bli tatt seriøst. Likevel synes Haaker det er viktig å snakke om disse tradisjonene, og legger vekt på at dette er en gammel tradisjon som burde bevares. Når det kommer til moderne sjamanisme er Haaker negativ til kommersiell bruk av den samiske sjamanistiske tradisjonen og slike evner. Hun mener at å ta betalt for helbredelse og lignende tjenester er et misbruk av evnene og tradisjonen. Hun er også negativ til at folk som ikke har en tilknytning til den samiske tradisjonen bruker den til egen fortjeneste.

Funn, diskusjon og refleksjon

Når det kommer til tro og praktisering er det mange likheter mellom informantene. Alle tar i bruk helbredelse, hadde en tro på en parallell ånde verden og oppfattet seg selv som en kanal for det åndelige. Troen på en parallell ånde verden ligner den gamle samiske troen på to verdener, vår verden og en usynlig verden.¹⁶ Hjelpere i ånde verdenen blir nevnt av alle tre, og minner om *noaidegázzi* fra den eldre tradisjonen. Det Haaker beskriver om å dra fra kroppen og være vitne til ting som skjer som senere viste seg for å være sant, ligner også noaidenes reiser før i tiden. Jerijärvi nevner *Sáráhkká*, en samisk gudinne, og beskriver henne som en erkeengel. Likhetene til den gamle tradisjonen er eksisterende, og dermed kan vi se at de gamle samiske tradisjonene har blitt bevart i en viss grad til tross for kristningen og fornorskningen av det samiske folk. En forskjell som kom fram var i hvordan de bruker sine evner. Både Jerijärvi og Haaker bruker bare evnene til å hjelpe andre, mens Utsi bruker de i tillegg til å utvikle seg selv og omgivelsene sine.

Den gamle samiske naturreligionen er det lite informasjon om, og derfor er det vanskelig å vurdere i hvilken grad deres tro ligner religionen. Man kan likevel se at det ikke er den tradisjonelle samiske religionen våre informanter praktiserer, og de har ikke hevdet at de er praktiserende av religionen, ved å bemerke seg at det er en mangel av ofring til gudene og mangel på et gudesystem. Dermed er ikke våre informanter praktiserende av den samiske

¹⁶ (Solbakk 2007)

sjamanistiske religionen, men praktiserer og viderefører tradisjoner som en gang var relatert til denne religionen.

Praktiseringen av denne sjamanismen og dets tilknytning til religion varierer blant informantene. Haaker sa hun hadde en blanding av kristendommen og en tro på naturkreftene, mens Jerijärvi og Utsi ikke trodde på noe organisert religion. Likevel låner Jerijärvi kristen terminologi når hun snakker om engler og erkeengler, men er også muligens den som tar størst inspirasjon fra den samiske religionen, for eksempel i bruken av gudinnen Sáráhká. I Haakers forklaring om at hennes tro er en blanding av kristendom og naturkreftene kan man se likheter med Anders Poulsen. Dette kan bety at det ikke er nytt å blande kristendom og sjamanisme slikt, men at det har vært vanlig tidligere. Det har lenge vært en kristen innflytelse i samiske områder, og dette kan ha skapt en slik tradisjon ved å modifisere og tilpasse den gamle tradisjonen til det kristne verdensbildet. Men det må også bemerkes at Poulsens forklaringer om sin praktisering ble foretatt under en rettssak, og dermed en situasjon hvor Poulsen kunne ha unnlatt å fortelle sannheten for å prøve å unngå henrettelse.

En forskjell mellom dagens og fortidens samiske sjamanisme som alle informantene pekte på var noaidens status og rolle i samfunnet. Vi ser at ingen kaller seg selv for noaide, fordi de ikke vil ha en slik autoritet innenfor dette området. Igjen må en bemerke at informantene ikke ser på dette som en religion, slik det var en del av tidligere, men som noe uorganisert og simpelthen eksiterende. Dermed vil det å anerkjenne autoriteter innen en slik tro være unaturlig, og forskjellene mellom moderne og eldre noaidekunst kommer igjen til forbindelsen med en egen religion. Denne unngåelsen av tittelen «noaide» kan også komme av at noaider ble beskyldt av å begå pakt med djevelen under hekseprosessene, og tendensen til å gå under andre titler eller beskrivelser etter at noaide fikk denne assosiasjonen.

Alle våre informanter er kvinner. Om dette indikerer at det er mer vanlig at kvinner tar opp noaidekunsten i dagens samfunn er usikkert. Det kan være et tegn på en trend, men det kan også være tilfeldighet at våre informanter endte opp med å være kvinner. Dette er en nedside med kvalitativ forskning, og videre forskning kan gjøres for å undersøke dette nærmere. Historisk sett, etter hva man har informasjon om, var tittelen noaide oftest brukt om menn. Likevel er det ikke slik at kvinner ikke kunne ha slike evner, og man har få historiske kilder om dette temaet.

Kommersiell bruk av samisk noaidekunst var et tema som dukket opp. Både Jerijärvi og Haaker var negativ til å ta betaling for healing, altså når de hjalp andre mennesker. Jerijärvi

legger vekt på at evnene er der for å hjelpe og ment å deles med andre, dermed blir det galt å ta betalt. Haaker la i tillegg til at det mange kan misbruke evnene ved at de for eksempel tar et kurs for så å kalle seg samisk sjaman bare for å kunne tjene penger. Alle informantene gir uttrykk for at evnene skal brukes til å hjelpe andre. Utsi gir uttrykk for at evnene kan brukes på et bredere spekter i tillegg, ettersom hun selv bruker evnene som hjelp til utvikling av hennes omgivelser. Denne holdningen informantene har ovenfor kommersiell bruk viser hvordan de tradisjonelle tankene om at evnene ikke skal misbrukes fortsatt er relevant i den moderne tiden, men samtidig så vi for eksempel i Utsi sin tankegang hvordan praktiseringen har blitt mer tilpasset en moderne verden.

Holdninger til denne samiske sjamanismen er blandet, etter hva informantene beskriver. Informantene sier de opplever stor interesse for sine evner og sin praktisering. Samtidig sier Haaker at hun opplever at det er noe motstand mot å snakke om det offentlig, særlig hos samer som ikke vil bli gjort narr av på grunn av dette. Dette kan være en effekt av fornorskningen, der det samiske folk ble forsøkt assimilert og samisk kultur ble plassert under den norske på rangstigen etter sosialdarwinistisk tankegang.¹⁷ Det er mulig at en skam sitter igjen etter og på grunn av fornorskingsprosessen, også når det kommer til dette temaet.

I løpet av arbeidet med denne undersøkelsen så er det i noen områder ting vi kunne ha gjort annerledes. For eksempel kunne vi ha endret hvem vi intervjuet; vi kunne hatt flere intervjuobjekter, eller sett på muligheten å intervju flere ulike personer, for eksempel en mannlig sjaman eller noen fra et annet geografisk område. Vi kunne også kanskje tatt forskningen videre ved å undersøke forholdet mellom sjamanismen og kristendommen, ved å undersøke på steder der kristendommen er sentral i det samiske miljøet.

Konklusjon

I denne undersøkelsen har vi undersøkt noaidekunsten, den samiske sjamanismen, i moderne tid. Vi ville finne ut på hvordan måte den eksisterte, og i hvilken grad dagens samiske sjamanisme bevarte tradisjonene. Når det kommer til vår problemstilling peker våre funn på at noaidekunstens tradisjoner lever videre i en annen form enn det den gjorde opprinnelig. Informantene praktiserer på måter som er gjenkjennelige etter de gamle samiske tradisjonene, for eksempel gjennom helbredelser, sjelereiser, å løse opp gann og å få kontakt med

¹⁷ (Gaski 2017)

åndeverdenen. Det er noen moderne oppdateringer i denne praktiseringen, blant annet bruken av fjernhealing over telefon og bruken av disse evnene i næringslivet. Vi har ikke funnet ut hvor utbredt dette er, ettersom at dette er en kvalitativ undersøkelse, men ifølge informantene er det ikke uvanlig for folk, særlig i Nord-Norge, å ta i bruk hjelp fra en sjaman eller helbreder. Noaiden som en autoritet i samfunnet og den tradisjonelle samiske religionen i sin helhet ser ut til å ha forsvunnet. Tradisjonen er ikke i sin helhet bevart, men elementer av den har overlevd og utviklet seg til hva man ser i dag.

Bibliografi

- Aarseth, Bjørn. «Misjon - Kirkebygging - Statspolitikk.» *Ottar*, 1979: 34-39.
- De nasjonale forskningsetiske komiteene. «Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi.» *etikkom.no*. 27 April 2016. <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/> (funnet Mars 21, 2019).
- Gaski, Harald. «samenes historie.» *Store norske leksikon*. 5 September 2017. https://snl.no/samenes_historie (funnet April 2, 2019).
- Hagen, Rune Blix. «trolldomsprosessene.» *Store norske leksikon*. 12 April 2018. <https://snl.no/trolldomsprosessene> (funnet Mars 22, 2019).
- Moan, Aage, Kirsti Molteberg, og Audun Bakkerud. *Livsløp og velferd*. Oslo: Cappelen Damm, 2009.
- Romarheim, Arild, og Geir Winje. «nyreligiøsitet.» *Store norske leksikon*. 23 Januar 2018. <https://snl.no/nyreligiøsitet> (funnet Mars 28, 2019).
- Solbakk, Aage. *Sápmi/Sameland. Kárášjohka/Karasjok*: Davvi Girji, 2007.
- The General Conference of the International Labour Organisation. «C169 - Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169).» *International Labour Organisation*. u.d. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169 (funnet April 2, 2019).
- Vorren, Ørnulv. «Samene i natur- og kulturmiljøet.» *Ottar*, September 1968: 5-11.
- Willumsen, Liv Helene. *Dømt til ild og bål*. Stamsund: Orkana Akademisk, 2013.
- Winje, Geir. «nysjamanisme.» *Store norske leksikon*. 3 Mars 2013. <https://snl.no/nysjamanisme> (funnet Februar 25, 2019).
- Johansen, Kirstin Biti. *Nordsamisk runeбомме*.